

մար առանձին որոշ ձայն, և տառը կը հընչուի իբրև յ (եւր. յ)։ Իսկ ե կը հնչուի իբր բնիկ սովորական ե ձայնով։ այսպէս՝ հրեայ, հակաս, խարհոթիան, քրիստոս, ակոյեղոյ, նեկսա, եօրն։

Այսպէս որ երբ այս յ հնչող ե-ը որ և իցէ պատճառով ե ձայնն ստանայ, ե կը գրուի հակասակ իբր առաջին ձեւին, օրինակ՝ հրեայ, հրեոթիան, քրիստոսեայ, քրիստոսեոթիան, աշտեայ, աշտեաւառ, աշտեառ։

Ուրեմն այս մասին ուղղագրական դժուարութիւն մը չկայ։ զիրերը կը նշանակուին իրենց հնչումին համեմատ։

Գարձեալ, և կամ ե բաղաձայնի բով շորս զիրք կընան ուննալ։

Ա. կը գտնուին բառին վերջը. օր. ասէ.

Բ. կը կազմեն բառին վերջնութիւն զիրը. օր. պարտեգ.

Գ. կը գտնուին վերջնութիւն զիրէն առաջ. օր. խեցգետին.

Դ. կը գտնուին բառին սկիզբը. օր. եսական, եգ։

Այս շորս պարագաներէն իւրաքանչիւրն ունի իրեն համար առանձին օրէնք։

Ա

Առաջին պարագային՝ այսինքն երբ ե ձայնը բառին ծայրը կը գտնուի, ե կը գրուի և ոչ երբեք ե. օրինակ՝ Մաւրթի, Վանի, ռատի, յոշմեմեկ, ի սրտե, և այլն։

Հնագոյն գրութիւն է թե (փոխանակ թե)՝ որ այժմ գործածութենէ բոլորովին ինկած է։ Հիմայ այս օրէնքն այնչափ բացարձակ է՝ որ ե կը գրուի նոյն իսկ այն պարագային՝ երբ բառին ստուգաբանութիւնը և կը պահանջէ։ այսպէս են օրինակ՝ գրե, սիրե, հաւարե, և այլն, ուր ես փոխուած է ե-ի. նմանապէս՝ քրեան, աշտեայ, ափսեայ, քռեայ կամ բորե, աշտե, ափսե, քռե։

Է իբրև բառի մը վերջին տառը՝ հայերէն լեզուին համար շատ սովորական չէ. այսպէս ե ունին միայն՝

1⁰. Եզակի բացառական հարովը ինչ ինչ հոլովութիւններու մէջ. օրինակ՝ ի բանե, ի գգես-

տուե, ի քուսմե, յոշմեմեկ, ի նեանե, յիւսեքե, ի միսքե, և նոր լեզուով առհասարակ բացառականի համար՝ նայե, մարդե, կեոջուե, աղջիկներե, քեզուե, ասկե, և այլն։

2⁰. Բայերու ինչ ինչ մամանակներու եզակի երբորդ գեմքը. օրինակ՝ ասե, առնե, կեցցե, բերե. — նոր լեզուով՝ կ'ըսե, կ'առնե, քոյ բերե, ըսե։

3⁰. Ասոնցմէ գուրս կան նաե խումբ մը բառեր՝ որոնք բնապէս ե-ով կը յանդին։ Այս տեղ հաւաքուած են Առնե Բարբառի (Վե. նեաիկ, 1865) մէջ գտնուած բոլոր այդ կարգի բառերը։

Աղէ, ամբարհաւածե (եայ), անէ (պոյե, նախէ, ոչէ), աշտե (եայ), ափսէ (եայ), բարէ, բազէ (այ), բարէ, բացէ, բեւկէ կամ պեւկէ, բորէ (բորեան), գոնէ (եայ, եա), գուցէ, գրէ կամ գռէ, ելոյէ կամ ելովէ, երէ, եփննէ կամ փննէ, գմէ (առ ի մէ), զուզէ (այ), զուրափէ (այ), թեկուե, թեբիակէ կամ թիւրակէ, թէ (եթէ, գրեթէ, քան թէ), թուրէ, թրանէ. իմարմինէ, իմնէ, ինզրէ կամ ինկրէ, իպպէ, իսրոյայիպէ կամ սրօյայիտէ, կիրակէ կամ կիրակի, կորէ, հալուե, հեաէ (յայսմհեաէ, յորմհեաէ), հիւլէ կամ հիւղէ, մագաքէ, մաշկէ (եայ), մարգարէ, մեզաղէ, միթէ, միջօրէ, միօրէ (եայ), միւրիկէ, մծղնէ (-նի, -նեայ), մոգաշտու, մորէ, յէ, նարտաբայէ, նեմէ, նէ (սէ, զէ). ոտորէ (հինն ոտորէս, բէք), պախրէ, պենտեկոստե (եայ), պրիստէ, պրքէ, սամեաէ (-էք, -իք, -այք), սեբաստէ, սեբովբէ, սիպէ կամ սեպեան, սոփէ կամ սոփեք, ստաբաիկէ, վաշէ կամ վաշ, վոսէ (վոսէաս), տապգէ, տարիթիւրէ, տրատէ, տրէ, ըոպէ, փիլակէ կամ փիւլակէ, փորչէ, քերծէ (քրծէ), քերովբէ (քերսբէ, քրովբէ, քրոբէ), քուէ (եայ), քսիսիէ (խոս)։

Ինչպէս կը տեսուի գրեթէ, բոլոր այս օրինակները խոսեցի են. անոնցմէ մեծ մասը փոխառութիւն է օտար լեզուէ. ուրիշներ կը ներկայացնեն հայերէն բառի մը բացառականը, կամ բայի մը անոնցն են և կամ կազմուած են ե մասնիկով (փիւ. —եայ). այսպէս՝ բացե, նեաե, գմե. — գռքե, գռնե. — աշտե, մաշկե, միջօրե, և այլն։ Գուրս հանրով նաե սե, նե, դե, նարտաբայե այս-